

RUSYA-AVRUPA BİRLİĞİ İLİŞKİLERİ*

Esra HATİPOĞLU**

Özet***

Rusya-AB ilişkilerinin bu günkü ve yakın gelecekteki seyrinin algılanabilmesi Sovyetler Birliği'nin dağılması ardından her iki tarafın içinde bulunduğu değişim sürecinin anlaşılması yanında, tarih boyunca karşılıklı olarak her iki taraf arasında yaşanan algılama farklılıklarının özümsemesini de gerektirmektedir. Bu bağlamda AET ve COMECON arasında yaşanan ilişki sürecinin tarihsel gelişimi ve her iki tarafın karşılıklı olarak birbirlerini algılamada yaşadıkları farklılıklar önemli olmakta ve günümüzde kurulmaya çalışılan Rusya-AB ilişkisine ışık tutmaktadır. Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra Rusya-AB arasında her ne kadar insan sağlığı (HIV, AIDS gibi hastalıkların yayılmasının önlenmesi), çevre (endüstriyel atıklar, gaz ve petrol kaçakları, nükleer güvenlik konuları), organize suçlar, uyuşturucu ticareti ile mücadele gibi çıkarların kesiştiği konularda işbirliği alanlarının artması söz konusu olmuşsa da Rusya'nın yakın çevredeki rolü, Çeçenistan'da uyguladığı politikalar ve Kaliningrad'ın geleceği gibi siyasi açıdan hassas konularda sorunlar devam etmektedir. Bu yüzden de günümüzde AB-Rusya ilişkileri daha çok pragmatik-realistik bir ilişki düzeyi oluşturma çabaları çerçevesinde gelişmektedir.

Tarihsel Gelişim

İkinci Dünya Savaşı sonrası Avrupa'nın kapitalist ve sosyalist olmak üzere iki farklı ekonomik ve siyasi kampa ayrılması o dönemde ortaya

* Bu makale Marmara Üniversitesi Avrupa Topluluğu Enstitüsü'nde savunulan Yeltsin Döneminde Rus Dış Politika Oluşum Sürecini Etkileyen İç Faktörler isimli Doktora tezinin "Rusya Federasyonu-AB ilişkileri ile ilgili bölümün genişletilmiş halidir.

** Dr., Marmara University European Community Institute.

*** For the summary in English, see the end page of the article.

çıkarmakta olan uluslararası organizasyonların yapılanmasını da etkilemişti. Bu bağlamda AET (Avrupa Ekonomik Topluluğu) ve COMECON da birbirine zıt iki kutubun ekonomik açıdan karşılıklı temsilcileri olmaları itibariyle önemli olmuştu. İşte bu yüzden de günümüzde AB ile Rusya arasındaki ilişkilerin genel karakterinin anlaşılması öncelikle bu iki organizasyonun kuruluşlarından itibaren aralarındaki ilişkinin detaylı bir analizini gerektirmektedir.

AET ve COMECON ülkeleri arasındaki ilişkiyi başlıca dört döneme ayırarak incelemek mümkündür. İlk dönem 1950'li yılların sonlarından başlayıp, 1960'lara kadar süren dönemdir. COMECON'un lideri konumundaki Sovyetler Birliği, AET'nin kurulmasının ardından derhal AET'yi NATO'nun siyasi ve ekonomik kolu ve Üçüncü Dünya'ya ve işçi sınıfına yönelik emperyalist bir araç olmakla suçlamış,¹ AET ise 1960'lı yıllar boyunca COMECON'a karşı ilgisiz kalmış, AET Anlaşması da ne Doğu Avrupa ülkeleri ne de Sovyetler Birliği ile ilişkiler hakkında herhangi bir madde içermiştir.

1960'ların sonlarına doğru, Sovyetler Birliği biraz da zorunlu olarak AET ile daha fazla ilgilenmek ve onu Avrupa yapılanmasında önemli bir aktör olarak tanımak zorunda kalmıştı. Sovyetler Birliği'ndeki bu politika değişikliğinin en önemli sebebi o dönemde AET'nin entegrasyon sürecinde ilerilere gitmesi, AET'ye üye ülkeler arasındaki ticaret engellerinin tedrici olarak azaltılması, Ortak Tarım Politikası gibi ortak kurallar çerçevesinde işleyen Topluluk politikalarının oluşturulma çabaları etkili olmuştu. Ancak herşeye rağmen Sovyetler Birliği AET'yi 1988 yılına kadar resmi olarak tanımamıştı. 1960'ların sonlarına doğru AET ve Sovyetler Birliği arasında artan bu diyaloga o dönemde Batı ile Doğu arasında yaşanan détente politikasının da önemli katkısı olmuştu.

Yine aynı dönemde Sovyetler Birliği bazı Batı ülkeleriyle ikili ilişkileri de geliştirmeye çalışmıştı. Öncelikle 1964 yılında İngiltere Sovyetler Birliği ile 15 yıllık bir dönemi kapsayan kredi anlaşması, 1965 yılında da Fransa bu ülke ile bilimsel ve teknolojik değişimler konusunda bir anlaşma imzalamıştı. Bu iki ülkeyi farklı içerikli bir başka anlaşma ile İtalya da takip etmiş ancak en önemli gelişme Ağustos 1970'de Batı Almanya ile Sovyetler Birliği arasında imzalanan ve o dönem Batı Almanya'da Brandt-Scheel hükümetinin Doğuya Açılma (Ostpolitik) politikası ile de uyuşan Moskova Anlaşması olmuştu. Bu anlaşmayı her iki ülke arasında ekonomik, endüstriyel ve

nolojik ilişkilerin geliştirilmesine yönelik yapılan 10 yıl süreli bir başka aşma izlemiştir.²

70'li yılların ortalarına kadar, General de Gaulle'un de etkisi altında AET için Avrupa ve Sovyetler Birliği'ne karşı herhangi bir inisiyatif almamayı tercih etmişti. Bu durum ancak 1972 yılından sonra, biraz da DeGaulle'un pasette etkisinin azalmaya başlaması ile değişiklik göstermiş ve Avrupa Konseyi Sovyet bloğuna dahil ülkelerle ticaret ilişkisi kurma isteğini dile getirmişti. Bu durum da AET ile COMECON arasındaki ilişkinin 1980'lerin ortalarına kadar sürecek ikinci dönemini başlatmıştı. Konseyin bu girişimine karşılık olarak Avrupa Komisyon'u da bu ülkelere yönelik genel bir ticaret anlaşmasının tüm prensiplerini ortaya koyan bir öneri hazırlamıştı. Sovyetler Birliği hazırlanan bu ticaret anlaşması taslağına karşı çıkmış ancak o da AET'ye karşı düşmanca tavrını terketmiş ve AET ile ilişkilerde COMECON'un esas araç olacağı sınırlı ilişki biçimini kabul etmişti.³ AET ile Sovyetler Birliği'nin bu karşı çıkışı sonrası Sovyetler Birliği ve Doğu Avrupa ülkelerinden yapılan ihracata miktar kısıtlaması ve kota konulması gibi konuları içeren Topluluğun ithalat düzenlemelerini uygulamaya karar vermiş ve Komisyon bu tür bir ticaret düzenlemesini içeren teklifini her bir COMECON üyesi ülkeye göndermiş ancak Sovyetler Birliği'nin AET'yi tanıma politikasına uygun olarak hiç birinden cevap alamamıştı. Diğer taraftan COMECON üyesi ülkelerin bu tür yaklaşımı Sovyetler'in COMECON'u AET ile ilişkilerde en temel kurum yapma isteğini de yansıtmaktaydı.⁴

Bu arada COMECON'un kendi içerisinde de bir takım değişiklikler yaşanmıştı. 1962 yılında COMECON'u uluslararası bir kurum haline getiremeyecek Hruşçev'in ardından Brejnev bir kez daha istikrarı sağlamak ve tek parti sosyalizmin yarattığı sınırlamaları aşmak uğruna COMECON ülkeleri arasındaki ekonomik entegrasyonu arttırmaya çaba sarfetmiş ve ekonomik anlaşma ve ortak ticaret koordinasyonu konularında işbirliği öngören 1971 kapsamlı Programını ortaya atmıştı. Bu politika ile paralel olarak da Brejnev, Doğu Avrupa'da, özellikle de COMECON ülkelerindeki gerçekleri tanıması amacıyla AET ile ilişkilerin tekrar gözden geçirilebileceğini belirtmiş ve bunun sonucunda da Ağustos 1973'de COMECON Genel Sekreteri AET ile görüşülmesi mümkün olabilecek müzakereleri tartışmak üzere Kopenhag'a gitmişti.⁵ 1976'da da bu kez Sovyetler Birliği AET ile COMECON arasında anlaşmaların imzalanması fikrini ileri sürmüştü. Ancak her iki taraf da görüşülen anlaşmanın içeriği konusunda herhangi bir karara varamayınca

anlaşma da gerçekleşmemişti. Sovyetler böyle bir anlaşma ile bir taraftan AT Komisyon'unun ticaret anlaşmaları konusundaki yetkisini gözardı ederek, onun yetkisini aşığılamaya, diğer taraftan da AET ile ticaret anlaşması müzakerelerinde üye ülkeler adına COMECON'u yetkili kılarak onu güçlendirmeye çalışmıştı. Öte yandan COMECON'u farklı bir siyasi, ekonomik ve hukuki yapıda, farklı bir organizasyon olarak gören AET de COMECON ile arasındaki mesafeyi korumuş, bu kurum ile resmi bir ilişki kurarak onu yasallaştırmak istememişti.⁶ AET de ticaret anlaşmaları konusunda kendi ve karşı taraftaki örgütün gücü hakkında bazı itirazlarda bulunmuş ve ticaret politikası konusundaki tüm hususların AT Anlaşmasının 113. Maddesi uyarınca kendi yetki alanında olduğunda ısrar etmişti. Bu ortamda AET ile COMECON arasındaki müzakereler Sovyetler Birliği'nin Afganistan'ı işgaline kadar herhangi bir uzlaşmaya varılmadan yaklaşık beş yıl devam etmiş, 1980'li yıllarda ise bu olay sonrası Doğu ve Batı arasında hakim olan gergin siyasi havada iki organizasyon arasındaki resmi ilişki tamamen kopmuştu.

AET ile COMECON arasındaki ilişkilerin üçüncü dönemi ise 1980'lerin ortalarından itibaren başlamış ve Haziran 1988'de AET ve COMECON'un Ortak Deklarasyonu'na kadar devam etmişti.⁷ Bu dönemde de Sovyetler Birliği'nin AET ile COMECON ülkeleri arasında imzalanabilecek herhangi bir ticaret anlaşmasına hala karşı çıkıyor olması yüzünden AET'nin COMECON ülkeleri ile ilgili politikası anlaşmadan ziyade tek taraflı bir uygulama şeklini almıştı. AET, COMECON ülkelerine olan ithalat kotaları ve anti-damping tedbirlerini uygulamaya devam etmekteydi.

Tüm bu gelişmelerin sonunda ise COMECON AET ile ekonomik ve ticari ilişkilerin artması için uygun bir anlaşma yapılmasına hazır olduğunu açıklamıştı. Bu arada Sovyetler Birliği'nde Gorbaçev Komünist Parti Genel Sekreteri olmuş ve AT Komisyonu Başkanı'na ortak bir deklarasyon yayınlanması önerisinde bulunmuştu. Ekim 1985'de de AT ve COMECON ülkeleri arasındaki ilişkilerin normalleştirilmesi, ticaret anlaşması müzakerelerinin yapılması ve AT'nin uluslararası organizasyonlarda temsil edilmesine karşı yapılan itirazların kaldırılması konularını içeren taslağı göndermişti.⁸

Şubat 1986'da da dönemin dış ilişkilerden sorumlu Komisyon üyesi Willy De Clercq AT'nin konu hakkındaki yaklaşımını ortaya koymuş, Eylül 1986'da da AT ile COMECON arasındaki müzakereler tekrar başlamıştı.⁹

Sonunda her iki taraf da Berlin'den bahsetmeyen ancak anlaşmanın AET Anlaşmasının uygulandığı alanlarda uygulanacağını belirten metin üzerinde anlaşmış ve Topluluk ile COMECON arasında resmi ilişkileri belirleyen Ortak Deklarasyon Haziran 1988'de imzalanmıştı. Bu Deklarasyon AET'nin COMECON ülkeleri tarafından resmi olarak tanınmaması konusuna da son vermiş, ancak Deklarasyon işbirliği alanlarını belirtmediği için içerik olarak boş kalmıştı. Deklarasyon'un içeriğinin belirlenmesi konusu ise daha sonraki dönemlere bırakılmıştı. Ancak ileriki dönemde COMECON'un organizasyon olarak ortadan kalkması bu işbirliği alanlarının hiçbir zaman belirlenmemesine sebep olmuştu. Yine de Deklarasyon'un yayınlanmasından sonra uzmanlar seviyesinde belirli alanlarda işbirliği konusunda bir yıl içinde üç toplantı gerçekleştirilmiş, 1989'da da Moskova'da AET-COMECON Ekonomik İşbirliğinin Geliştirilmesi konusunda bir Uluslararası Konferans düzenlenmişti.¹⁰

COMECON ile AET arasında resmi ilişkinin kurulması AT ile COMECON ülkeleri arasında ilişkilerin geliştirilmesine de yol açmıştı. İlişkilerde paralellik prensibini kabul eden AT COMECON ülkeleri ile de ilişki kurmaya çalışmış ve bu durum AET ile COMECON ülkeleri arasında ikili ticaret ve işbirliği anlaşmalarının imzalanmasına sebep olmuştu. AT ile bu tür bir anlaşmayı ilk imzalayan ülke Aralık 1988'de Macaristan olmuş, Macaristan'ı Polonya, Sovyetler Birliği, Doğu Almanya, Çekoslovakya, Bulgaristan ve Romanya izlemiştir.¹¹

1989 yılında ticaret ve işbirliği anlaşmasının imzalanmasından itibaren de Sovyetler Birliği dağılıncaya kadar Sovyetler Birliği AT ilişkileri bu çerçevede yürütülmüştü. Bu anlaşma üç müzakere raundu sonucunda Aralık 1989'da imzalanmış¹², Topluluğun nükleer araştırma ve güvenlik konularına verdiği önemden dolayı anlaşmaya EURATOM da taraf olmuştu. Yapılan bu 10-yıllık anlaşma 1995 yılı sonuna kadar hassas ürünler dışında AT'ye Sovyetler Birliği'nden yapılacak tüm ithalat üzerindeki miktar kısıtlamalarının kaldırılmasını öngörüyor, buna karşılık da Sovyetler Birliği Topluluk üyesi ülkelerin işadamlarının kendi ülkesindeki işlerini kolaylaştırmayı taahhüt ediyordu.¹³ Bu anlaşma Doğu-Batı yakınlaşmasında önemli bir adım olmuştu.

25-28 Haziran 1990'da Dublin'de gerçekleştirilen Devlet ve Hükümet Başkanları Konseyi, Sovyetler Birliği'nin içinde bulunduğu durumun kapsamlı olarak tartışıldığı ilk Zirve olması açısından önemliydi. Zirvede

Gorbaçev'in başlatmış olduğu ekonomik ve siyasal reformların başarılı olması konusunda gösterilen ilgi belirtilmiş ve Sovyetler Birliği'nin piyasa ekonomisi ve demokratik sisteme geçiş sürecine destek verildiği üzerinde durulmuştur.¹⁴ Zirvede ayrıca Komisyondan gerekli olması halinde IMF, IBRD, OECD ve EIB gibi kuruluşlara danışarak Sovyetler Birliği'ne kısa-vadeli kredi ve yapısal reformlar için uzun-vadeli destek verilmesi konusunda acil öneriler hazırlanması için Sovyet hükümetine danışması istenmişti.¹⁵

Temmuz 1990'da yardım konusunun tartışıldığı Houston Ekonomik Zirvesinde de geçiş döneminde Sovyetler Birliği'ne yardım edilmesi taahhüt edilmişti. Zirve'ye katılanlar IMF ve IBRD gibi uluslararası kuruluşlarla da işbirliği yapılarak Sovyet ekonomisi hakkında bir çalışma yapılması konusunda anlaşmıştı. Çalışma reformlar konusunda tavsiyeleri içerecek ve Batı'ya Sovyetler Birliği'ne yapılacak ekonomik yardımlar hususunda yol gösterici olacaktı.¹⁶ 27-28 Ekim Roma'da gerçekleşen Devlet ve Hükümet Başkanları Konseyi'nde ise Sovyet hükümeti ile görüşmeler gerçekleştiren Komisyon bir ön rapor sunmuş ve Sovyetler Birliği'nde uygulanan reformların başarılı olmasının önemini bir kez daha vurgulamıştı. Zirve'de Komisyon'dan Sovyetler Birliği ile ticari, bilimsel ve teknik işbirliği anlaşması konusunda öneriler sunması istenmişti.¹⁷ Sonunda 14-15 Aralık 1990'da gerçekleştirilen Devlet ve Hükümet Başkanları Konseyi'nde Sovyetler Birliği'ne ilaç ve yiyecek yardımını da içeren 250 milyon ECU'su hibe geri kalanı orta vadeli borç olmak üzere 750 milyon ECU'lük bir yardım programı üzerinde anlaşılmıştı. Zirve'de ayrıca Sovyetler Birliği'ne teknik yardım yapılması kararlaştırılmış ve Komisyon'dan Sovyet yetkilileri ile AT ile SSCB arasında siyasi dialog, ekonominin her alanında ve kültürel düzeyde işbirliğini kapsayan bir anlaşma yapılması konusunu araştırması istenmişti.¹⁸ Ancak Sovyetler Birliği'nin dağılması yüzünden bu tür bir anlaşmanın gerçekleşmesi hiç bir zaman mümkün olamamıştı.

Diplomatik düzeyde de AT Komisyon'u Şubat 1990'da Moskova'ya başkanı Sovyet hükümetine akredite elçi olan resmi bir delegasyon göndermiş, Sovyetler Birliği'nin AT nezdindeki ilk büyükelçisi olan Vladimir Çemiatenkov da güven mektubunu Mart 1989'da Komisyon'a sunmuştu.¹⁹

Öte yandan 1990'lı yılların sonunda Sovyetler Birliği'nin önemli ekonomik problemler yaşadığı aşıkardı ve bu bağlamda AT acil ve insani yardım, kredi be borç verilmesi yoluyla önemli bir rol oynamıştı.

Sovyetler Birliği'nin yaşadığı değişim sonrası dağılması ve COMECON'un ortadan kalkması da AT ile ilişkilerde dördüncü devreyi başlatmış ve bu noktadan sonra ilişkiler iki farklı aşamada ilerlemiştir; AT'nin eski Sovyet bloğuna ait olan ülkelerle olan ikili ilişkileri ve AT-Rusya ilişkisi.

AET- COMECON İlişisini Etkileyen Algılama Farklılıkları

SSCB'nin AET'nin oluşumuna ilk tepkisi düşmanca olmuştur. Bu olumsuz yaklaşım aslında kapitalist ülkeler arasında sürekli artan çelişkilerin olduğunu varsayan Markist-Leninist ideolojiye dayanmaktaydı. Lenin'in kendisi 1915 yılında Birleşik Avrupa Devletleri'nin kurulmasının ya imkansız ya da tepkisel olabileceğini öne sürmüştü. Ona göre böyle bir oluşum kapitalistler arasındaki derin çelişkilerden dolayı imkansız, olursa da kapitalistler arasındaki herhangi bir anlaşmanın sadece Avrupa'daki sosyalizmi hedef alması olasılığı dolayısıyla da tepkiseldi.²⁰ Sovyetler'in başlangıçtaki olumsuz yaklaşımı Batı Avrupa'daki entegrasyonun hep bir askeri boyutu olduğu fikri üzerinde fazlaca durması ile de ilgiliydi. Bu bağlamda örneğin, Schuman Planı Sovyetler Birliği tarafından kaale alınmamışken Avrupa Savunma Topluluğunu kuran Anlaşma büyük yankı uyandırmış ve Sovyetler'in gözünde Batı entegrasyonunun en önemli unsuru haline gelmişti.²¹

Öte yandan, Batı entegrasyonu konusunda yaşanan bu korkular yanında Sovyetler Birliği AKÇT ve AET'yi hep kısa ömürlü girişimler olarak görmüş ve AET'nin başarılarını, kapitalist ülkeler arasındaki bir entegrasyonun geçici olacağı fikri doğrultusunda, görmezden gelmişti.

AET ise farklı siyasi, ekonomik ve hukuki nedenlerden dolayı COMECON'a karşı ilgisiz kalmıştı. Bu anlamda AET'nin özellikle üzerinde durduğu konu COMECON'un dış ekonomik ilişkilerde yetkili olmaması hususu olmuştur. Bu yüzden de Sovyetler Birliği liderliğindeki COMECON birçok kez AET içinde olan değişimleri göz önüne alarak stratejiler belirlemiş ancak AET COMECON içerisindeki değişikliklerden etkilenmemiş ve bu organizasyona karşı daha statik bir tutum sergilemiştir. Bu durum biraz da karşılıklı olarak organizasyonların birbirlerinin önemi hakkında farklı algılama seviyesinde olduğunu göstermekteydi. COMECON içindeki hiç bir reform girişimi de AET'yi etkilemediğinden AET pasif tutumunu değiştirme gereği duymamıştı.²²

Bu çerçevede AET'nin kuruluşu hakkında ilk resmi Sovyet açıklaması 1957 yılında Dünya Ekonomisi ve Uluslararası İlişkiler Enstitüsü tarafından "Ortak Pazar Hakkında Tezler" şeklinde yapılmıştı ancak yine de 1962 yılında Ortak Pazar Hakkında İkinci Tezler açıklanıncaya kadar da Sovyetler'in AET konusundaki fikri belirsiz olarak kalmıştı. Ancak 1962'ye kadar bilinen tek gerçek Batı Avrupa'nın Sovyetler Birliği tarafından entegre bir blok olarak algılanmaktan çok tek tek ülkelerin toplamı olarak algılanmasıydı.²³ İkinci Tezlerin basılması ile AT'nin ekonomik ve siyasi bir gerçek olduğunun altı çizilmiş ancak Sovyetler Birliği hala Leninist ideoloji de ısrar etmiş ve AT'yi gerçekte tepkisel olarak değerlendirmeye devam etmişti.²⁴ AT içinde entegrasyon sürecinin gelişmesi ile birlikte de Sovyetler Birliği'nde AT'ye karşı daha gevşek bir yaklaşım benimsenmişti. Bu değişiklikte entegrasyonun Marksist düşüncede önemli bir gelişme olarak anlaşılan enternasyonelleşme sürecinde olumlu bir adım olduğu üzerinde analizler yapan akademisyenlerin de etkisi olmuştu. Ancak Sovyetler Birliği'nin Batı Avrupa'daki siyasi entegrasyon konusundaki düşünceleri değişmemişti ve AT'nin genişlemesi, Avrupa Parlamentosuna direkt seçimlerin yapılması, üye ülkeler arasında dış politika konusunda işbirliği yapılması gibi gelişmeler Sovyetler Birliği'nin Batı Avrupa'daki siyasi entegrasyon konusunda yeni bir bakış açısı kazanmasına sebep olmuştu. Avrupa Siyasi İşbirliği oluşumu ise Sovyet algılamalarını radikal bir biçimde değiştirmişti. AT üyesi ülkeler arasında dış politika konusunda sınırlı da olsa işbirliği yapılması, Sovyetler Birliği tarafından uluslararası alanda çıkarlarını zedeleyecek bir girişim olarak algılanmış ve onu AT ile ilişki kurmaya zorlamıştı. Bu arada Sovyetler Birliği'nin global anlamda ABD ile içinde bulunduğu yarışın da AT ile ilişki kurması gereğini hissetmesine etkisi olmuştu. AT'yi Avrupa'da Amerikan emperyalizmi güçlendiren bir araç olarak görmek istemeyen Sovyetler Birliği AT ile ilişki kurma girişiminde bulunmuştu. Bu yeni politikanın birinci amacı AT ile ilişkileri normalleştirmek ve COMECON'un sosyalist ülkeleri temsil eden uluslararası bir aktör olarak tanınmasını sağlamaktı. Ancak her iki organizasyonun dış ilişkiler konusundaki yetkileri arasındaki farklar, AT'nin COMECON'u Sovyetler Birliği'nin üstünlüğünü pekiştirmek için kurulmuş bir siyasi oluşum olarak görmesi ve COMECON'u tanımanın Sovyet etki alanını da tanımak anlamına geldiği konusundaki ısrarı dolayısıyla AET ile COMECON arasındaki ilişkinin gelişimini etkilemişti.

Algılamalardaki tüm bu farklılıklar 1980'li yılların ortalarına kadar bir kaos ortamı yaratmış ancak Sovyetler Birliği'nde Gorbaçev ile genel dış

politika hattı konusunda başlayan değişim çerçevesinde Sovyetler'in AT ile ilgili algılamaları da değişmeye başlamış ve AT ortak çıkarların olduğu bir oluşum olarak değerlendirilmeye başlanmıştı.²⁵

Bu bağlamda Gorbachev tarafından ortaya atılan önemli bir nosyon Ortak Avrupa Evi²⁶ olmuş ve bununla Avrupa'da siyasi ve ekonomik temellere dayalı bölünmüşlüğü ortadan kaldırılması gereği anlatılmaya çalışılmıştı. Gorbachev döneminde Sovyetler Birliği'nde daha çok hissedilmeye başlanan dünya ekonomisine entegre olma gereği AT'nin önemli bir aktör olarak algılanmasına sebep olmuştu. Bu dönemde yukarıda da anlatıldığı şekilde AT-COMECON Ortak Deklarasyonu imzalanmış, Aralık 1988'de AT'nin anti-sosyalist, emperyalizmin tepkisel bir aracı olduğunu dile getiren Leninist argüman reddedilmiş, onun yerine AT içinde yaşanan entegrasyonun Batı Avrupa ekonomisi üzerindeki olumlu etkisi üzerinde durulmuştu. 1989 yılında Sovyetler Birliği AT ile bir de Ticaret ve İşbirliği Anlaşması imzalamıştı. 1989-1990 yıllarında Doğu Avrupa ülkelerinde meydana gelen değişiklikler ise Sovyetler Birliği'ni Avrupa entegrasyonu konusundaki politikasını yeniden gözden geçirmeye itmişti.

Sovyetler Birliği'nin Dağılmasından Sonra AB-Rusya İlişkileri

Sovyetler Birliği sonrası Rusya Federasyonu-AB ilişkileri hukuki, ticari ve her iki taraf arasında farklı alanlarda yapılan işbirliği çalışmaları çerçevesinde gelişmişti.

1989 yılında AET'nin, Sovyetler Birliği ile yapmış olduğu ve ilişkilerin karşılıklı olarak normalleştirilmesini amaçlayan Antlaşmanın²⁷ akdinden sonra hem Sovyetler Birliği hem de AET önemli değişiklikler geçirmiş, AET AB (Avrupa Birliği) haline gelirken, Sovyetler Birliği dağılmıştır. Sovyetler Birliği'nin dağılması, tüm uluslararası sistem açısından olduğu gibi AB açısından da önemli sonuçlar doğurmuştur. Bu beklenmedik gelişme sonrasında AB'nin doğu sınırları daha belirsiz hale gelmiş, AB içindeki dengeler de değişmişti. Bu durum AB'yi eski Doğu Bloğu ülkeleriyle ilişkilerini yeniden gözden geçirmeye zorlamıştı. 1991 yılında da AB, 1989 yılında Sovyetler Birliği ile yapmış olduğu anlaşmayı yeniden düzenlemesi gerektiğini anlamış ve bu konuda yeni bir yaklaşım benimseyerek eski Sovyet alanında yeni ortaya çıkan Cumhuriyetler'le kategori gereği AB'nin üçüncü ülkelerle yapmış olduğu ticaret ve birlik anlaşmaları arasında bulunan ortaklık ve işbirliği anlaşmaları imzalamaya karar vermişti.²⁸

1994 yılından itibaren de AB, Eski Sovyet Cumhuriyetler'iyle arasında siyasi, ticari ve kültürel işbirliğinin hukuki çerçevesini düzenleyen ortaklık ve işbirliği anlaşmaları imzalamaya başlamıştır. Rusya Federasyonu da durumu biraz farklı olmakla birlikte bu gruptadır. Rusya bugün AB'nin sadece ticari ortağı değil aynı zamanda 1995 yılında Finlandiya'nın AB'ne üye olmasından sonra sınır komşusudur da.

Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra Rusya Federasyonu SSCB'nin hukuki mirasçısı sayıldığından AET'nin 1989 yılında SSCB ile imzalamış olduğu Ticaret ve İşbirliği Anlaşması da Rusya Federasyonu'nun anlaşması haline gelmişti. Ancak Ocak 1992'de Konsey, Komisyonu Rusya ile Ortaklık ve İşbirliği Anlaşmalarının öngörüşmelerini başlatmakla görevlendirmiştir. Bu konuda Rusya ile AB arasında yapılan ikili görüşmeler 1992 yılının sonunda başlamış ve 1994 yılının ilk yarısında tamamlanmıştır. Bankacılık ve nükleer maddeler ile ilgili konular üzerindeki uyuşmazlıklar ise Ortaklık ve İşbirliği Anlaşması'nın²⁹ imzasının Haziran 1994'e kalmasına sebep olmuştur.

Rusya-AB ilişkilerinin hukuki boyutunu temsil eden Ortaklık ve İşbirliği Anlaşması içerik olarak farklı olmakla birlikte yapı olarak AB'nin Merkezi ve Doğu Avrupa ülkeleriyle yapmış olduğu Avrupa Anlaşmaları'na benzemektedir. Anlaşmanın amacı Rusya ve AB arasında siyasi, ticari, ekonomik ve kültürel işbirliğini teşvik etmektir. Anlaşma ayrıca her iki tarafın ortak fayda için aralarındaki ortaklık ve anlayışı geliştirmek üzere anlaştuklarını göstermesi açısından da önemlidir.

Ortaklık ve İşbirliği Anlaşması Rusya-AB arasında ticaretten ekonomik ilişkilere kadar hemen tüm alanları kapsıyor, her iki taraf arasında üst düzey siyasi iletişimi kurumsallaştırıyor ve insan hakları ve demokratikleşme sürecini de ilişkinin tam merkezine yerleştiriyordu.

Ortaklık ve İşbirliği Anlaşması'nın onay prosedürü tamamlanıncaya kadar Anlaşmanın ticaret ile ilgili bölümlerinin uygulanabilmesi için Temmuz 1995'de bir AB-Rusya Geçici Ticaret Anlaşması³⁰ imzalanmış ve bu Anlaşma Şubat 1996'da yürürlüğe girmişti. Anlaşma Rusya-AB ticaretinin DTÖ kuralları çerçevesinde yapılmasını, daha önce AB'ye yapılan ihracat üzerindeki pek çok kısıtlamanın kaldırılmasını, fikri mülkiyet haklarının daha iyi korunmasını ve ithalata uygulanan vergiler arasındaki farkların kaldırılmasını öngörüyordu.

Ortaklık ve İşbirliği Anlaşması ise Aralık 1997'de yürürlüğe girmişti. Ortaklık ve İşbirliği Anlaşması ile ayrıca Anlaşmanın sağlıklı yürüyüp yürümediğini ve uygulanıp uygulanmadığını denetleyecek üç komite kurulmuştu. İşbirliği Konseyi yılda bir kez bakanlar seviyesinde toplanıyordu. İşbirliği Komitesi ise AB ve Rusya'daki üst düzey devlet görevlilerinden oluşuyor ve İşbirliği Konseyi'ne yardım ediyordu. Parlamentolararası İşbirliği Komitesi ise AB Parlamentosu ve Rusya Federasyon Konseyi üyelerinden oluşuyordu ve bu Komite İşbirliği Konseyi'ne öneri götürme hakkına sahipti.³¹

İşbirliği Konseyi ilk toplantısını Ocak 1998'de Brüksel'de gerçekleştirmiş ve toplantıda Rusya'yı Dönemin Dışişleri Bakanı Primakov, AB ise Van den Broek ve İngiltere Dışişleri Bakanı Robin Cook tarafından temsil edilmişti. Toplantıda her iki taraf arasında dış politika ve ortak çıkar alanları konusunda siyasi dialogun geliştirilmesi, AB'nin Rusya'ya yaptığı yardım programları ve potansiyel işbirliği alanların genişletilmesi konuları tartışılmıştır.³²

Mayıs 1998'de Birmingham'da ise Ortaklık ve İşbirliği Anlaşması'nın Aralık 1998'de yürürlüğe girmesinden sonraki ilk AB-Rusya Zirvesi gerçekleştirilmiş ve Zirve'ye Dönemin Rusya Devlet Başkanı Boris Yeltsin ve Dönemin Konsey Başkanı sıfatıyla İngiltere Başbakanı Tony Blair ve Jack Santer katılmıştı.³³ Zirvede her iki taraf arasındaki ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi, Kosova ve Orta Doğu'daki durum, kitle imha silahlarının azaltılması konusunda işbirliği, çevrenin korunması, yasadışı faaliyetlerin önlenmesi ve uyuşturucu kaçakçılığına engel olunması gibi konular tartışılmış, Temmuz 1998'de de Van den Broek Rusya'yı ziyaret ederek Dönemin Başbakanı Sergei Kiriyenko ve Parlamento ve Hükümetten bazı yetkililerle görüşmüş ve o dönemde konuşulanların ana temasını da Rusya'da yaşanmakta olan ekonomik kriz oluşturmuştu.³⁴

Eylül 1998'de AB-Rusya Zirvesi bu kez Viyana'da toplanmış ve toplantıya Dönemin Rusya Başbakanı Primakov, Dönemin Avrupa Konseyi Başkanı ve Alman Başbakanı Viktor Klima katılmıştır. Toplantıda yine ağırlıklı olarak Rusya'nın ekonomik durumu, AB'nin genişleme süreci tartışılmış ve Yeltsin'in AB-Rusya ilişkilerinden sorumlu bir Bakan atamasının olumlu olduğu dile getirilmişti.³⁵

Kasım 1998'de ise Rus hükümeti resmi olarak AB'den yiyecek talebinde bulunmuş, yine aynı dönemde Dönemin Başbakan Yardımcısı Vladimir Bulgak ve bazı Bakanlar Komisyonu ziyaret ederek bu konuda AB'li yetkililerle fikir alışverişinde bulunmuştu.³⁶

Şubat 1999'daki AB-Rusya Zirve toplantısına ise Dönemin Avrupa Konseyi Başkanı olma sıfatıyla Almanya Başbakanı Gerhard Schröder, Alman Dışişleri Bakanı Joschka Fischer, Van den Broek, Santer ve Dönemin Rusya Devlet Başkanı Boris Yeltsin ve Dönemin Rusya Başbakanı Primakov katılmıştı. Bu toplantıda Rusya AB'nin genişlemesi konusunda olumlu olduğu fikrini bir kez daha ortaya koymuş ve yapılan tartışmalar daha çok Rusya'daki makroekonomik istikrara ve Rusya'nın AB'den daha fazla yardım istemesi konusuna odaklanmıştı.³⁷

Haziran 1999'da ise AB'nin Rusya Hakkındaki Ortak Stratejisi³⁸ açıklanmıştı. Strateji Rusya ile AB arasındaki stratejik ortaklığı güçlendirmeyi, ülkede demokrasinin sağlamlaştırılmasını ve Rusya'nın ortak Avrupa ekonomik ve kültür alanına daha çabuk entegre edilmesinin sağlanmasını amaçlıyordu.³⁹

Ekim 1999'da Helsinki'de gerçekleştirilen 1999 yılının son AB-Rusya Zirvesi'ne ise Dönemin Rusya Devlet Başkanı Boris Yeltsin hastalığı sebebiyle katılamamış, onun yerine Dönemin Başbakanı Vladimir Putin, Dönemin Avrupa Konseyi Başkanı olma sıfatıyla Finlandiya Başbakanı Paavo Lipponen, Ortak Dış ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilcisi Javier Solana ve Komisyon Başkanı Romano Prodi katılmıştı. Zirvede yine Rusya'nın Ortaklık ve İşbirliği Anlaşmasını uygulama süreci, Çeçenistan ve Kuzey Kafkasya konuları tartışılmış, AB ve Rusya arasında ilişkileri geliştirmek üzere orta vadede (2000-2010) Rusya'nın neler yapacağı ise Putin tarafından dile getirilmişti.⁴⁰

Ortaklık ve İşbirliği Anlaşması'nın onaylanmasının ardından yapılan beşinci AB-Rusya Zirvesi ise Mayıs 2000'de Moskova'da gerçekleştirilmiştir. Bu zirvede Rusya Devlet Başkanı Putin daha çok Rusya'daki iç gelişmeler (Duma ve Devlet Başkanlığı seçimleri) üzerinde durmuş ve kendi ekonomi programını (ekonomik gelişme, acil sosyal sorunların çözümü ve Rusya'nın dünya ekonomisine entegrasyonu) açıklamıştı. AB ise her zaman olduğu gibi bir kez daha bu reformlara olan desteğini belirtmişti. Yine aynı toplantıda Rusya'ya AB'nin Ortak Dış ve

Güvenlik Politikasının savunma boyutunu da içerdiği bir kez daha hatırlatılarak ülke ileride ortaya çıkabilecek kriz yönetimi operasyonlarına katılmaya davet edilmişti.

Rusya ve AB arasında Paris'te Ekim 2000'de gerçekleştirilen Zirve'de de tartışılan konular benzer nitelikte olmuş, Rusya orta vadeli stratejisinin birinci önceliğinin AB ile ilişkileri geliştirmek olduğunu öne sürmüş, AB ise Rusya'nın DTÖ üyesi olması konusuna öncelik verdiğini belirtmişti. Bu Zirve'de ayrıca diğer Zirve'lerden farklı olarak Rusya ve AB arasında enerji diyalogu oluşturulması ve her iki taraf arasında enerji ortaklığının tanımının yapılması karara bağlanmıştı.

Öte yandan Rusya'nın Çeçenistan konusundaki hareket tarzı ile ilgili olarak Avrupa Parlamentosu sürekli uyarılarda bulunmuş yine Kasım 1999'da daha önce de pek çok kez olduğu gibi Rusya'yı Çeçenistan'a askeri müdahale yapmakla suçlayan bir karar çıkarmış ve Rusya'dan bu duruma son vermesini istemişti. Bu kararla Avrupa Parlamentosu Rusya'yı yasal Çeçen güçleri ile diyaloga çağırıyor ancak aynı zamanda Çeçenistan'ın içinde ve dışında terörist faaliyette bulunan herkesi suçluyordu.⁴¹ Yine aynı konu yüzünden Avrupa Parlamentosu Konsey ve Komisyon'dan askeri harekattan vazgeçinceye kadar Rusya ile TACIS⁴² (Technical Assistance to CIS-AB'nin BDT için Yaptığı Teknik Yardım) programı çerçevesinde demokrasi konusu ile ilgili olanlar hariç yapılmış olan tüm kontratları dondurmasını istemiyordu.

Aralık 1999'da ise AB Ortak Dış ve Güvenlik Politikası kapsamında Rusya Federasyonu'ndaki silahsızlanma ve silahların yayılımını önleme konusunda AB İşbirliği Programı⁴³ hazırlamış ve bununla da Rusya'nın silahların kontrolü hususunda yürüttüğü çalışmalara destek sağlanması amaçlanmıştı.

AB-Rusya ilişkilerinin tüm bu hukuki temel ve her iki taraf arasında gerçekleştirilen üst düzey katılımlı toplantılar yanında bir de ticaret boyutu bulunmaktaydı. AB Rusya'nın global ekonomide daha fazla rol oynamasını istiyor ve bunu destekliyordu. Yine AB Rusya'nın DTÖ'ye üye olması için çaba sarfetmekteydi. Rusya'nın DTÖ'ye üyeliği ülkede reform sürecini hızlandıracak ve daha istikrarlı ve öngörülebilir bir uluslararası ticaret ve yatırım çerçevesi oluşturacaktı. Bu arada Rusya ve AB arasındaki ticaret de kademeli olarak gelişme göstermekteydi. 1999 yılında Rusya'nın toplam

ihracatının % 40'ı AB'ye gerçekleşmiş, AB'ye yapılan ihracatın % 45'ini ise dogal gaz ve petrol teşkil etmişti. Yine aynı dönemde Rusya'ya yapılan yatırımların %64'ü ise AB ülkelerinden gelmişti.

Yine Ortaklık ve İşbirliği Anlaşması'nda belirtilen teknik ve ekonomik işbirliği alanlarında AB Rusya'ya TACIS programı vasıtasıyla maddi yardımda bulunmayı garanti etmişti. Bu programda işbirliğinde öncelikli alanlar insan kaynakları gelişimi, gıda üretimi, iş yerlerinin yeniden yapılanması ve gelişimi, enerji, ulaşım ve telekomünikasyon olarak belirlenmişti.⁴⁴ 1994 yılında uygulanan TACIS Bistro Programı (sektörler hakkında çalışma yapılması, seminer ve konferans düzenlenmesi), Verimlilik İnsiyatifi (hem kamu hem de özel sektördeki orta kademe yöneticilerin yönetim teknikleri konusunda eğitilmesi), Uluslararası Bilim ve Teknoloji Merkezi (silah sanayindeki bilim adamlarını daha barışçıl aktivitelere yönlentecek sivil içerikli araştırma projelerinin desteklenmesi), Demokrasi Programı (parlamentar demokrasi teknikleri konusunda bilgi edinilmesi, NGO'ların güçlendirilmesi, bu konuda ülkeye uzman gönderilmesi) adı altındaki programlar da Rusya'da etkili olmuştur.⁴⁵ Rusya TACIS programından enerjiden, ulaşım, mali hizmetlerden, ülkede üretim, işleme ve dağıtım işlemlerinin geliştirilmesine, çevreden insan kaynaklarının düzenlenmesine kadar pek çok alanda yararlanmışır. AB Rusya ile çelik, alüminyum, tahta ve kağıt gibi sanayi kollarında işbirliği geliştirmek istemiştir. AB ayrıca Rusya ile bilim ve teknik alanında da işbirliği içine girmiştir. Bu arada Rusya AB tarafından gıda ve insani yardım programlarından yardım almaya da ehil bir ülke olarak kabul edilmiştir. Özellikle SSCB'nin dağılmasının hemen ardından ülkede yaşanan değişimin insanlar üzerinde yaratacağı olumsuz sosyal etkiyi azaltmak için AB Rusya'ya gıda ve maddi yardımda bulunmuştur.⁴⁶

Rusya'nın AB ile ilişkisinin önemli bir boyutunu da ilk olarak 1997 yılında Finlandiya'nın öncülüğünde ortaya atılan "Kuzey Boyutu" oluşturmaktadır. Bu kavram Kuzey ülkeleri ve bölgesi ile (Baltık Denizi ve Kuzey Rusya dahil) AB arasında doğal kaynakların etkin kullanımından, çevre ile ilgili problemlerin çözümüne, nükleer güvenlik, organize suçların ve uyuşturucu ticaretinin önlenmesine kadar geniş bir yelpazede işbirliği ortamının yaratılması konusunu ifade etmekte ve AB'nin Kuzey'ine karşı daha tutarlı ve etkin politikalar oluşturması fikrini işlemektedir.⁴⁷ Bu bağlamda AB-Rusya ilişkisinin gelişimi açısından önemli olabilecek, Rusya'nın kuzey batısında radyoaktif atıkların yok edilmesi, AB

(Finlandiya)- Rusya sınırında sınır geçiş kolaylığının sağlanması ve Kaliningrad bölgesinde AIDS hastalığının önlenmesi konusunda bazı projeler de gerçekleştirilmiştir. Yine aynı husus ile bağlantılı olarak AB'nin Baltık ülkelerini içine alacak şekilde genişlemesi halinde Kaliningrad bölgesinin durumunun ne olacağı konusunda Rusya ile AB arasında bazı tereddütler mevcuttur. Rusya Kaliningrad bölgesinin AB-Rusya ilişkilerinde pilot proje olmasını istemekte, AB de bölgede var olan organize suçlar, çevresel kirlenme, uyuşturucu ve sağlık problemleri gibi sınır ötesi problemlerin giderilmesi için 1991 yılından beri TACIS çerçevesinde bölgeyle ilgilenmektedir. Zaten AB de 1994'de Kaliningrad'ı öncelikli alan olarak belirlemiştir.

Rusya'nın AB'nin genişlemesi konusunda yaşadığı endişeler Kaliningrad'ın durumu ile sınırlı değildir. Rusya her ne kadar AB'nin genişlemesi hususunda NATO'nun doğuya genişlemesinde olduğu gibi bir tavır takınmasa da Avrupa entegrasyonu (Schengen rejimi gibi) dışında kalmak istemiyor, ayrıca AB'nin Ortak Dış ve Güvenlik Politikasının savunma boyutunu da içermesi Rusya'da ilgiyle ve yakından izleniyordu.

Sonuç

AB ile Rusya arasında var olan hukuki düzenleme, taraflar arasında sık sık gerçekleştirilen üst düzey toplantılara ve işbirliği alanlarının varlığına rağmen AB-Rusya ilişkilerinin sorunsuz olduğunu ileri sürmek mümkün değildir. AB Rusya ile geniş çaplı ilk anlaşmayı imzalayan Batı kurumu olmasına rağmen AB ile Rusya arasındaki ilişkiler NATO'nun genişlemesi, insan hakları ihlalleri ve Çeçenistan gibi siyasi konulardan dolayı tam olarak normal bir seyre oturtulamamıştır. Herşeyden önce yukarıda izah edilmeye çalışılan Zirve toplantılarının veya karşılıklı görüşmeler fikir alışverişinden öteye gidememekte, Ortaklık ve İşbirliği Anlaşması da Anlaşmada yazıldığı şekilde sorunsuz uygulanamamaktadır. Aslında AB-Rusya ilişkilerinin geleceği de hala biraz Rusya'nın iç devinimini ne şekilde gerçekleştireceği ve Rusya'nın yeni Devlet Başkanı Putin'in nasıl bir dış politika izleyeceği ile ilgilidir. Ancak ilişkiler ne şekilde gelişirse gelişsin Rusya'nın uzak gelecekte dahi AB'ne üyeliği mümkün gözükmemektedir.⁴⁸

***

Summary

Theoretically, there might exist at least four scenarios of the development

of EU—Russia relations. These are confrontation, "cold peace", partnership, and integration. In real life though, this relationship is being shaped under the influence of two groups of factors: those hindering the mutually beneficial relations and those furthering it.

The factors, which adversely affect the relations between EU and Russia include: mutual perceptions and stereotypes formed over a long period of time; concrete geo-political situation at the turn of the centuries – created, first and foremost, by the disintegration of the Soviet Union – in which EU—Russia relations are developing; and the specific features of Russia's post-communist transformation.

Many influential policy-makers in the EU countries, to say nothing of the even larger numbers of ordinary Europeans, hold that Russia is an un-European nation, the Europe's Other. This view finds its mirror reflection in the political philosophy of some Russian politicians and some segments of the public. The collapse of the USSR has created a certain asymmetry in the development of Russia and EU. By the beginning of the 1990s the bipolar Europe was replaced by the mono-centric Europe: the affluent and democratic Western Europe has proved to be the only region of the continent which demonstrates stability and dynamism with EU and NATO being the key organisations in the spheres of economic cooperation and security. On the one hand, there is an ongoing enlargement of EU and NATO, on the other, there persists a strategically ill-defined situation in the post-Soviet space; whereas EU is using its economic might to strengthen its political influence, Russia's economic weakness significantly limits political influence of Moscow. And, last but not least, there are problems stemming from Russia's troubled inner development. So far, the post-Soviet Russia, economically volatile and potentially unstable, is not perceived by EU bureaucrats as a mature partner.

At the same time, there are important factors stimulating closer relations and cooperation between EU and Russia. First, it is a high level of social and political interdependence. Both EU and Russia need to join efforts in order to meet various global challenges, ranging from political extremism to illegal refugees to international crime. Second, it is a need to strengthen European security in traditional, i.e. military, sense. And third, it is a complementary character of EU—Russia economic relations.

The programmatic documents, both signed by EU and Russia (PCA) and elaborated by Brussels as its own strategic blueprint (Common Strategy on Russia), describe the current stage of EU—Russia relations as partnership. However, partnership presupposes high level of mutual trust, general consensus with regard to basic values and principles of political democracy, compatibility of economic systems and close economic ties as well as unification of positions on foreign and security policies. Thus understood, partnership between EU and Russia can only be viewed today as a distant goal. Whether it is finally achieved will be determined by the combination of the possibilities and limits of two parties' interaction.

It would seem that currently there is a conspicuous discrepancy between EU and Russia in their interpreting of the PCA. Of two main dimensions – political and economic – outlined in the PCA, Russia is mostly interested in the latter and believes that political dialog is of secondary importance. As for EU, it is the other way around: Brussels is mostly interested in political goals and displays a certain restraint in economic sphere. The EU countries' direct investment in Russian economy remains negligible. This does not bode particularly well for the EU—Russia relationship in the near future for Russia's interests in political realm are especially vulnerable: suffice it to mention human rights problem, position of mass media, war in Chechnya, policy toward former Soviet periphery, disagreement with NATO enlargement.

With Brussels keeping on its pressure in political dimension and not making any concessions in economic sphere, the EU—Russia relations are likely to fluctuate between a nascent immature partnership and "cold peace".

Notlar

¹ Seeler, H. (1989), "The Contribution of the European Parliament Towards the Development of the Relations Between Western and Eastern Europe", Marc Maresceau (haz.), *The Political and Legal Framework of Trade Relations Between the European Community and Eastern Europe*, Dordrecht: Kluwer Academic Publishers, s.106.

² Armaoğlu, F. (1994), *20.Yüzyıl Siyasi Tarihi – Cilt I- 1914-1980*, Ankara: İş Bankası Yayınları, s.651.

- 3 Gill, E. R. (1993), *The European Community and The Developing Countries*, Cambridge: Cambridge University Press, s.298-300.
- 4 *aynı eser*, s.304.
- 5 Maslen, J. (1989), "European Community-CMEA: Institutional Relations", Marc Maresceau (haz.), *The Political and Legal Framework of Trade Relations Between the European Community and Eastern Europe*, Dordrecht: Kluwer Academic Publishers, , s.85-86.
- 6 Shackleton, M. (1991), "The European Community Between Three Ways of Life: A Cultural Analysis", *Journal of Common Market Studies*, cilt:XXIX, sayı:6, Aralık, s.578.
- 7 O.J.L 157/35, 1988.
- 8 Baranovsky, V. (1994), "The European Community As Seen from Moscow: Rival, Partner, Model?", Neil Malcolm (haz.), *Russia and Europe- An End to Confrontation?*, London: RIIA, s.64.66.
- 9 Arie Bloed (1988), *The External Relations of the Council For Mutual Economic Assistance*, London: Martinus Nijhoff Publishers, s.201.
- 10 Neumann, I. B. (1996), *Russia And The Idea Of Europe*, London:Routledge, s.164-165.
- 11 Kerremans, B. (1997) "Eastward Enlargement and the Dilution of the European Union", *Problems of Communism*, cilt:44, sayı:5, Eylül/Ekim, s. 45.
- 12 Fraser, P. (1994), "Russia, the CIS and the European Community: Building a Relationship", Neil Malcolm (haz.), *Russia and Europe- An End to Confrontation?*, London: RIIA, s.200.
- 13 O.J.L 68, 15.3.1990; *23rd General Report*, point 797.
- 14 *Bull. EC* 4-1990, I.8.
- 15 *Bull. EC* 6-1990, I.19, s.12-13.

- 16 Smith, A. (1993), *Russia and the World Economy*, London: Routledge, s.227-228.
- 17 *Bull.EC* 10-1990, I.8-9, s.10.
- 18 *Bull.EC* 12-1990, I.30, s.17., s.111.
- 19 Geron, L. (1990), *Soviet Economic Policy Under Perestroika*, London: Pinter Publishers, s.63-64.
- 20 Kubalkova, V. & Cruickshank, A.A. (1980), *Marxism-Leninism And The Theory of International Relations*, London: Routledge, s.79-83.
- 21 Smith, A. & Wallace, H. (1994), "The European Union: Towards A Policy For Europe", *International Affairs*, cilt:70, sayı:3, s.430-432.
- 22 Pinder, J. (1991), *The European Community And Eastern Europe*, London:Pinter Publishers, s.10-13.
- 23 Smith, A. (1993), *Russia And The World Economy-Problems of Integration*, London: Routledge, s.53-56
- 24 Ougarov, S. (1989), "The External Relations Of The CMEA With Specific Reference To CMEA-EEC Relations, Marc Maresceau (haz.), *The Political and Legal Framework of Trade Relations Between the European Community and Eastern Europe*, Dordrecht: Kluwer Academic Publishers, s.100-102.
- 25 Thom, F. (1989), *The Gorbachev Phenomenon*, London: Pinter Publishers, s.103-106.
- 26 Yakovenko, A. (1992), "View From The Soviet Union: Integration As A Progressive Concept For The Common European Home, Reinhardt Rummel (haz.), *Toward Political Union- Planning A CFSP In The EC*, Oxford: Westview Press, s.220-223.
- 27 Gorbachev, M. (1987), *Perestroika: New Thinking For Our Country and the World*, London: Collins, s.204-206; Malcolm, N. (1989), "The Common European Home and Soviet European Policy", *International Affairs*, cilt:65, sayı:4, Sonbahar,

s.660-662; Stupishin, V. (1989), "Common European Home and the Slogan for a United States of Europe", *International Affairs* (Moskova), sayı:3, s.90-92; Nadkarni, V. (1991), "Soviet Perceptions of the East-West Balance : From the Balance of Power to Balance of Interests", *Comparative Strategy*, cilt:10; Royen, C. (1991) "After the USSR- Questions for the West", *Report on the USSR*, cilt:3, sayı:47, 22 Kasım, s.10-12; Nixon, R. (1992), "The Challenge the West Faces in Russia", *The Wall Street Journal*, 12 Mart; Maresceau, M. (1992), "The European Community, Eastern Europe and the USSR", John Redmond (haz.), *The External Relations of the European Community-The International Response to 1992*, London: St Martin's Press, s.95; Fraser, P. (1994), "Russia, the CIS and the European Community: Building a Relationship", Neil Malcolm (haz.), *Russia and Europe-An End to Confrontation?*, London: RIIA, s.207-108; MacFarlane, N. (1994), "Russian Conceptions of Europe", *Post-Soviet Affairs*, cilt:10, sayı:3, s.236-242; Surovell, J. (1995), "Western Europe and the Western Alliance: Soviet and Post-Soviet Perspectives", *The Journal of Communist Studies and Transition Politics*, cilt:11, sayı:2, Haziran, s.158-164.

28 Pinder, J. (1991), *The European Community and Eastern Europe*, London: Pinter, s.78; Höhmann, H.H. – Meier, C. - Timmermann, H. (1993), "The European Community and the Countries of the CIS: Political and Economic Relations", *The Journal of Communist Studies*, cilt:9, sayı:3, Eylül, s.158-162.

29 COM(94), 257, 15 Haziran 1994 ; Peers, S. (1995), "From Cold War to Lukewarm Embrace: The European Union's Agreements with the CIS States", *International and Comparative Law Quarterly*, cilt:44, sayı:4, Ekim, s.830-838.

30 COM(95), 268, 22 Temmuz 1995.

31 AB-Rusya Ortaklık ve İşbirliği Anlaşması'nın 90, 91 ve 92. Maddeleri.

32 Bull. EU 1-1998, s.94.

33 Bull. EU 5-1998, s.90.

34 Bull. EU 7/8-1998, s.101

35 Bull. EU 10-1998, s.81.

36 Bull. EU 11-1998, s.84.

37 Bull. EU 1/2 -1998, s.118.

- 38 O.J.L 157, 24 Haziran 1999.
- 39 *Bull. EU* 6-1999, s.108.
- 40 *Bull. EU* 10-1999, s.78.
- 41 Rutland, P. (1996), "Fragile Peace", *Transition*, cilt:2, sayı:3, 15 Kasım, s.49-50; *Bull.EU* 11-1999, s.77.
- 42 Avrupa Konseyi Regulasyonu *O.J.N.L* 187/1, 29 Temmuz 1993, *O.J.N.L* 201/2, 24 Temmuz 1991; Walker, M. (1994), "Financing Russia's Future", *Europe*, Şubat, s.8-9.
- 43 *O.J.L* 331, 23 Aralık 1999; *Bull.EU* 12-1999, s.131.
- 44 *TACIS Yıllık Raporu* 1994, *COM* (95) 349, 18 Temmuz 1995, s.31.
- 45 *aynı eser*, s.34.
- 46 *Background Report*, B/12/1995, Ekim 1995, s.3.
- 47 Ojanen, H. (2000), "The EU and Its Northern Dimension: An Actor in Search of a Policy, or a Policy in Search of an Actor?", *European Foreign Affairs Review*, cilt:5, sayı:3, Sonbahar, s.360.
- 48 Timmermann, H. (2000), "European-Russian Partnership: What Future?", *European Foreign Affairs Review*, cilt:5, s.172-174.